

Το αναλυτικό πρόγραμμα και η ενεργός μάθηση στον εκπαιδευτικό λόγο της Δ.Ο.Ε. κατά την περίοδο 1924-1985 και οι απηχήσεις της παιδαγωγικής θεωρίας του J. Dewey

Τρίγκα Δήμητρα
Εκπαιδευτικός, Υποψήφια Διδάκτωρ
Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Πανεπιστήμιο Πατρών

Υφαντή Αμαλία
Αναπληρώτρια. Καθηγήτρια
Τ.Ε.Ε.Α.Π.Η. Πανεπιστήμιο Πατρών

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην εργασία αυτή αναλύεται ο εκπαιδευτικός λόγος της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (Δ.Ο.Ε.) αναφορικά με το αναλυτικό πρόγραμμα και την εν γένει παιδαγωγική κατάσταση στο δημοτικό σχολείο κατά την περίοδο 1924-1985. Η μέθοδος έρευνας ήταν η ανάλυση τεκμηρίων, εστιάζοντας στην ποιοτική μελέτη του αρχαιακού υλικού της Δ.Ο.Ε. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν 47 τεύχη του Διδασκαλικού Βήματος (Δ.Β.), που κυκλοφόρησαν κατά την περίοδο αυτή. Η μελέτη του εκπαιδευτικού λόγου της Δ.Ο.Ε. χωρίστηκε σε τρεις επιμέρους ιστορικές περιόδους, τις ακόλουθες: Την προπολεμική περίοδο (1924-1936), κατά την οποία ο εκπαιδευτικός λόγος της Δ.Ο.Ε. αντανακλά σημαντικές παραμέτρους της διεθνούς προοδευτικής εκπαιδευτικής σκέψης και ειδικότερα των παιδαγωγικών ιδεών του Αμερικανού φιλοσόφου J. Dewey. Τη μεταπολεμική περίοδο (1947-1967), η οποία χαρακτηρίστηκε ως «συντηρητική αποκατάσταση» της παιδαγωγικής σκέψης της Δ.Ο.Ε. Και τέλος, τη μεταπολιτευτική περίοδο (1975-1985), κατά την οποία ο εκπαιδευτικός λόγος της Δ.Ο.Ε. επικεντρώνεται στο όραμα της δημοκρατικής μεταρρύθμισης της εκπαιδευτικής πράξης. Σε κάθε ιστορική περίοδο ο εκπαιδευτικός λόγος της Δ.Ο.Ε. εξετάζεται σε σχέση με το γενικότερο κοινωνικό, πολιτικό και εκπαιδευτικό συγκείμενο.

ABSTRACT

This paper explores the educational discourse of the Federation of Primary School Teachers (DOE) about the development of the elementary school curriculum in the period 1924-1985. The method of the study is the document analysis, focusing on the examination of DOE's bulletins published in the aforementioned period. In particular, 47 issues of DOE's bulletins were studied. The three periods under consideration are as follows: (a) The pre-World War II period (1924-1936), during which DOE's discourse reflected the international discourse on "progressive education", particularly the ideas of the American philosopher John Dewey. (b) The post-World War II period (1947-1967), which was characterized as the "conservative restoration" of DOE's pedagogy. (c) The period after the emergence of democracy (1975-1985), in which DOE underlines the need for the change of the school practices. In each period, the pedagogical discourse of DOE is examined in the general social, political and educational context.

1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στην εργασία αυτή θα αναλυθεί ο εκπαιδευτικός λόγος της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος (Δ.Ο.Ε.) για το αναλυτικό πρόγραμμα κατά την περίοδο 1924-1985, με σκοπό τη διερεύνηση ενδεχόμενων ομοιοτήτων προς τις αντίστοιχες παιδαγωγικές θέσεις που εκφράστηκαν στο διεθνή χώρο από τον Αμερικανό φιλόσοφο και παιδαγωγό J. Dewey, σηματοδοτώντας τη στροφή της παιδαγωγικής σκέψης προς το «Νέο Σχολείο».

Η μελέτη του εκπαιδευτικού λόγου της Δ.Ο.Ε. έχει ιδιαίτερη σημασία για την παιδαγωγική έρευνα, γιατί αντικατοπτρίζει τις γενικότερες παιδαγωγικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι οποίες διαμόρφωσαν τα αιτήματά τους που διατυπώθηκαν προς την πολιτεία. Παρότι και άλλοι μελετητές έχουν ασχοληθεί με την επιστημονική μελέτη του εκπαιδευτικού λόγου της Δ.Ο.Ε. (π.χ. Αθανασιάδης, 1999, Μπάκας, 2001), η παρούσα εργασία δίδει μια διαφορετική διάσταση στη μελέτη αυτή, καθώς

προσπαθεί να αναλύσει τον εκπαιδευτικό λόγο της Δ.Ο.Ε. με γνώμονα τις βασικές αρχές της «Νέας Παιδαγωγικής», όπως αυτές παρουσιάστηκαν από τον J. Dewey στην Αμερική και από άλλους κορυφαίους Ευρωπαίους παιδαγωγούς, όπως -για παράδειγμα- τον G. Kerschensteiner και τον Ed. Claparède.

Η μέθοδος έρευνας που ακολουθήθηκε στην παρούσα εργασία είναι η ανάλυση τεκμηρίων, εστιάζοντας στην ποιοτική μελέτη αρχειακού υλικού. Συγκεκριμένα, μελετήθηκαν 47 τεύχη του Δ.Β. που κυκλοφόρησαν κατά την περίοδο 1924-1985. Η μελέτη του εκπαιδευτικού λόγου της Δ.Ο.Ε. χωρίστηκε σε τρεις επιμέρους ιστορικές περιόδους: την προπολεμική 1924-1936, τη μεταπολεμική 1947-1967 και τη μεταπολιτευτική 1975-1985. Η προπολεμική περίοδος (1924-1936) ξεκινά με την έκδοση του πρώτου φύλλου του Δ.Β. (15-8-1924) και λήγει με τη διάλυση της Δ.Ο.Ε. από τη δικτατορία του Ι. Μεταξά (4-8-1936) και την αναστολή της έκδοσης του Δ.Β. Η μεταπολεμική περίοδος (1947-1967) αρχίζει με την επανέκδοση του πρώτου φύλλου του Δ.Β. (30-7-1947), μετά την επανασύσταση της Δ.Ο.Ε. το 1946, και λήγει με την εγκαθίδρυση της επτάχρονης δικτατορίας (21-4-1967). Η μεταπολιτευτική περίοδος (1975-1985) ξεκινά με την εκλογή της πρώτης δημοκρατικά εκλεγμένης διοίκησης της Δ.Ο.Ε. (8-5-1975) και λήγει με τη δημοσίευση στην Εφημερίδα της Κυβερνήσεως του μεταρρυθμιστικού Νόμου 1566/1985 (30-9-1985). Στην εργασία αυτή δεν περιλαμβάνεται η μελέτη του εκπαιδευτικού λόγου της Δ.Ο.Ε. κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας (1967-1974), λόγω της έκρυθμης πολιτικής κατάστασης των καιρών.

Πριν παρουσιαστούν τα δεδομένα από τη μελέτη των αρχείων της Δ.Ο.Ε., θα γίνει μια σύντομη αναφορά στο έργο του J. Dewey σχετικά με τη νέα παιδαγωγική αντίληψη που εισήγαγε στην εκπαίδευση.

2. Ο JOHN DEWEY ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

Από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική αναπτύσσεται μια έντονη «κριτική στο παλαιό σχολείο και μπαίνουν οι στόχοι για τη Νέα Εκπαίδευση» (Röhrs, 1990, σ. 1). Η ερβαρτιανή θεώρηση του σχολείου ως χώρου αυστηρής πειθαρχίας και τυπικής μάθησης (Good, 1962) δεν μπορούσε να ανταποκριθεί στα προστάγματα της νέο – αναδυόμενης δημοκρατικής κοινωνικής οργάνωσης, τα κελεύσματα της βιομηχανικής κοινωνίας και την εν γένει πρόοδο των επιστημών (Dewey, 1959a). Σε αυτό το ιστορικό πλαίσιο ο J. Dewey, «η πατρική μορφή του κινήματος της προοδευτικής εκπαίδευσης» (Van Till, 1963, σ. 71), όπως χαρακτηρίστηκε, απέρριψε την παραδοσιακή θεώρηση για τη μάθηση και τη διδασκαλία και διατύπωσε μια σειρά νέων αρχών για ένα σχολείο ανοιχτό στη δημοκρατική κοινωνία, «εγκαινιάζοντας μια καινούργια εποχή στην παιδαγωγική» (Röhrs, ό.π., σ. 23). Οι παιδαγωγικές του ιδέες είχαν τόσο σημαντική απήχηση στον παγκόσμιο εκπαιδευτικό στοχασμό, ώστε διατυπώθηκε η άποψη ότι κανένας παιδαγωγός από την εποχή του Κομένιου δεν αναγνωρίστηκε τόσο διεθνώς όσο ο J. Dewey και κανενός άλλου τα έργα δεν έτυχαν τόσων πολλών μεταφράσεων σε ολόκληρο τον κόσμο (Curtis & Boulwood, 1953). Η παιδαγωγική θεωρία του J. Dewey ενέπνευσε σημαντικά και το Γερμανό παιδαγωγό G. Kerschensteiner (Knoll, 1993, Röhrs, 1993).

Ο J. Dewey ξεκινώντας από μια βαθύτατη πίστη στο δημοκρατικό ιδεώδες, προχωρά σε μια δημοκρατική σύλληψη της εκπαίδευσης, συνδέοντας την έννοια της δημοκρατίας με την έννοια της εκπαίδευσης, έτσι ώστε η μία να προϋποθέτει την άλλη. Η δημοκρατία προϋποθέτει την εκπαίδευση, αφού ο απώτερος σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας σε μια δημοκρατική κοινωνία είναι η διάπλαση του δημοκρατικού πολίτη. Αλλά και η εκπαίδευση προϋποθέτει τη δημοκρατία, με την έννοια ότι το εκπαιδευτικό ιδεώδες πρέπει να είναι απόλυτα εναρμονισμένο με το δημοκρατικό ιδεώδες (Dewey, 1916). Κατά αυτόν τον τρόπο, ο J. Dewey απορρίπτει το αριστοκρατικό- πλατωνικό εκπαιδευτικό ιδεώδες, σύμφωνα με το οποίο μόνον οι λίγοι και οι εκλεκτοί έχουν δικαίωμα στη μάθηση, και καταθέτει την αντίληψη ότι όλοι ανεξαιρέτως μπορούν και πρέπει να έχουν πρόσβαση στη γνώση (Dewey, ό.π.). Για το λόγο αυτό, «ύψιστο χρέος μιας δημοκρατικής πολιτείας είναι να παρέχει σε όλους ανεξαιρέτως τους πολίτες της μια γενική μόρφωση καθόλα αντιπροσωπευτική των θεμελιωδών κοινωνικών απαιτήσεων και των ιδεωδών της δημοκρατίας» (Dewey, 2003, σ. 315).

Συμπυκνώνοντας σε λίγες γραμμές την έννοια της κοινωνικής δικαιοσύνης, όπως αυτή χρησιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο στη μεταπολεμική περίοδο, επισημαίνεται: «... Ό,τι επιθυμεί για το ίδιο το παιδί ο πιο καλός, ο πιο συνετός γονιός, θα πρέπει να το θέλει η κοινότητα για όλα τα παιδιά. Κάθε άλλος στόχος για τα σχολεία μας μοιάζει απίστευτα ρηχός, απεχθής και η επίτευξή του τραυματίζει θανάσιμα τη δημοκρατία μας» (Dewey, 1959α, σ. 34).

Η εναρμόνιση της εκπαιδευτικής διαδικασίας με τις ανάγκες της κοινωνίας κατέχει εξέχουσα θέση στην παιδαγωγική θεωρία του J. Dewey. Κατά αυτόν τον τρόπο καταθέτει μια καινοφανή, τουλάχιστο για την εποχή του, αντίληψη για την οργάνωση του αναλυτικού προγράμματος, οι βασικές αρχές της οποίας μπορούν να συνοψιστούν στα κατωτέρω (Dewey, 1939α, σ. 855, 1959 β, σσ. 91-111, 1980, σσ. 58-72):

- Η κοινωνική ζωή αποτελεί το κέντρο οργάνωσης της διδακτέας ύλης.
- Διαθεματική προσέγγιση της ύλης.
- Επιστημονική-Διερευνητική μέθοδος διδασκαλίας.
- Παιδοκεντρικότητα.
- Αποκέντρωση του αναλυτικού προγράμματος.
- Ενεργός μάθηση.

Παρά τις επιμέρους διαφοροποιήσεις στη σκέψη των προοδευτικών παιδαγωγών, οι βασικές αρχές του Νέου Σχολείου εντοπίζονται στον εκδημοκρατισμό της εκπαιδευτικής διαδικασίας, την αυτενέργεια, την έμφαση στο παιδί και τη σύνδεση του σχολείου με τον κοινωνικοοικονομικό περίγυρο. Ακολουθεί η ανάλυση των θέσεων της Δ.Ο.Ε..

3. ΠΡΟΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1924-1936): ΠΡΟΣ ΤΗ ΝΕΑ ΑΓΩΓΗ

Κατά την προπολεμική περίοδο (1924-1936), η Δ.Ο.Ε. *απαρτίζεται* κατά κύριο λόγο από προοδευτικούς δασκάλους, πολλοί εκ των οποίων ήταν μέλη του Εκπαιδευτικού Ομίλου. Ως εκ τούτου, είχαν ενστερνιστεί το δημοτικισμό και τις εκπαιδευτικές ιδέες του κινήματος της Νέας Αγωγής και έδιδαν μάχη μέσα από τις σελίδες του Δ.Β. για την επίτευξη μιας γνήσιας δημοκρατικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, με σκοπό την αναβάθμιση της λαϊκής εκπαίδευσης, παρά το δύσκολο πολιτικό κλίμα της εποχής. Η πρώτη Ελληνική Δημοκρατία (1924-1936), παρότι σηματοδοτήθηκε από τις έντονες προοδευτικές ιδεολογικοπολιτικές ζυμώσεις του μεσοπολέμου, υπό το βάρος των συσσωρευμένων πολιτικών προβλημάτων και τη γενικότερη δυσαρέσκεια από τη Μικρασιατική Καταστροφή, υπήρξε ιδιαίτερα ασταθής και καταλύθηκε επανειλημμένα (Σβορώνος, 1999, Βουρνάς, 2003). Οι αλλεπάλληλες δικτατορίες της περιόδου αυτής ενίσχυσαν την πολιτική χροιά του γλωσσικού ζητήματος, τη συνέδεσαν με την αριστερά και επιδόθηκαν σε διώξεις προοδευτικών δασκάλων. Χαρακτηριστικά μπορεί να αναφερθεί η Παγκαλική περίοδος (25-6-1925/22-8-1926), όπου απολύεται το δημοκρατικά εκλεγμένο διοικητικό συμβούλιο της Δ.Ο.Ε. για τις δημοκρατικές του πεποιθήσεις, με το πρόσχημα του «κομμουνιστικού κινδύνου» (Δ.Β., 6-6-1926, τχ. 81, σ. 3). Μόνη εξαίρεση πολιτικής σταθερότητας αποτελεί το χρονικό διάστημα (1928-1932), οπότε η φιλελεύθερη κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου, αποκτώντας ισχυρή πλειοψηφία, αναλαμβάνει μια σημαντική προσπάθεια για το γενικότερο εκσυγχρονισμό της χώρας, μέρος της οποίας αποτελεί η φιλελεύθερη μεταρρύθμιση του 1929.

Το Δ.Β. της περιόδου αυτής δεν αποτελεί μόνον το συνδικαλιστικό όργανο του διδασκαλικού κλάδου, είναι ταυτόχρονα μια ολοζώντανη παιδαγωγική επιθεώρηση, που αποσκοπεί στη γενικότερη επιστημονική ενημέρωση του διδασκαλικού κόσμου. Παρουσιάζονται οι βασικές αρχές των σύγχρονων παιδαγωγικών ρευμάτων - για την εποχή- και δίδονται μεταφράσεις ξενόγλωσσων παιδαγωγικών κειμένων. Παρά το γεγονός ότι η πλειονότητα των Ελλήνων παιδαγωγών κατά την περίοδο αυτή σπουδάζει στη Γερμανία και επομένως η προοδευτική παιδαγωγική ενημέρωση των Ελλήνων δασκάλων συνδέεται κατά κύριο λόγο με τη Γερμανική εκδοχή της Νέας Αγωγής, δηλαδή το Σχολείο Εργασίας του G. Kerschensteiner, ο J. Dewey δεν είναι άγνωστος στους Έλληνες δασκάλους. Το Δ.Β. αναφέρεται στο έργο του και ορισμένες θέσεις αξίζει να παρατεθούν.

Ως σημαντικότερες αναφορές θα μπορούσαν να σημειωθούν οι εξής: Το 1924 παρουσιάζεται η πρώτη μετάφραση στα ελληνικά του έργου του J. Dewey “Schools of

Tomorrow” (1915) σε μετάφραση Μ.Γ. Μιχαηλίδη με τον τίτλο «Τα Σχολεία της Εργασίας». Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται στο Δ.Β., «ο Dewey φημίζεται ως ο επισημότερος Αμερικανός παιδαγωγός, του οποίου τη γνώμη σέβονται και οι Ευρωπαίοι παιδαγωγοί» (Δ.Β., 15-10-1924, τχ. 5, σ. 8). Σε συνδυασμό μάλιστα και με τη μέθοδο της Μοντεσσόρι, της οποίας το έργο επίσης μεταφράζεται στα ελληνικά την ίδια εποχή, το Δ.Β. παρατηρεί ότι «τα δύο αυτά νέα παιδαγωγικά έργα εγκαινιάζουν εις την Ελλάδα μίαν νέαν Παιδαγωγικήν κίνησιν, εισάγουν νέα δαιμόνια. Κάθε δάσκαλος ο οποίος θέλει να παρουσιάσει κάτι εις το σχολείον του πρέπει να εφοδιαστεί με τα νέα αυτά βοηθήματα» (Δ.Β., ό.π.). Το 1927 δημοσιεύεται στο Δ.Β. περίληψη των εργασιών παιδαγωγικού συνεδρίου, όπου μεταξύ άλλων παρουσιάζεται και η κριτική ανάλυση της δεύτερης μετάφρασης έργου του J. Dewey στα ελληνικά. Πρόκειται για το έργο “The School and the Child” (1906), το οποίο κυκλοφορεί σε μετάφραση Κ. Σωτηρίου, με τίτλο «Το παιδί και το σχολείο» (Δ.Β., 14-8-1927, τχ. 142, σ. 11). Το 1930 παρουσιάζεται στο Δ.Β. μεταφρασμένο το έργο του J. Dewey “The Child and the Curriculum” (1902) (Δ.Β., τεύχη: 297, 298, 299, 300, 303, 304). Το 1931 σε εκτενή αναφορά του Μ. Γ. Μιχαηλίδη, Καθηγητού του Κολεγίου Αθηνών, στο σύστημα Dalton παρουσιάζεται τόσο η εκπαιδευτική φιλοσοφία του J. Dewey όσο και οι βασικές θέσεις του έργου του “The School and Society” (1899) (Δ.Β., 21-6-1931, τχ. 332, σσ. 4-5). Επίσης, το 1932 δημοσιεύεται στο Δ.Β. άρθρο του δασκάλου Θ. Μακρόπουλου, το οποίο είναι αφιερωμένο στον J. Dewey και τις γενικότερες παιδαγωγικές αρχές που προβάλλονται στο τελευταίο κεφάλαιο του μεταφρασμένου στα ελληνικά έργου του “Schools of Tomorrow” (1915) (Δ.Β., 1932: 381, 382).

Το όραμα για την επίτευξη μιας γνήσιας δημοκρατικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης μορφώνει το σύνολο των εκπαιδευτικών αιτημάτων της Δ.Ο.Ε. κατά την περίοδο αυτή. Η δημοκρατική εκπαιδευτική μεταρρύθμιση, σύμφωνα με τις απόψεις της Δ.Ο.Ε., θα πρέπει να αποβλέπει τόσο στη δημοκρατικοποίηση της δομής της εκπαίδευσης και το συναφές άνοιγμα του σχολείου στη κοινωνία όσο και στην απαγκίστρωση του ελληνικού σχολείου από τις αναχρονιστικές αρχές της ερβαρτιανής παιδαγωγικής. Κατά αυτόν τον τρόπο, το μεταρρυθμιστικό αίτημα της Δ.Ο.Ε. εκφράζεται σε δύο αλληλένδετα επίπεδα. Το πρώτο αφορά στη θεσμοθέτηση της εξάχρονης υποχρεωτικής εκπαίδευσης και το δεύτερο στην εσωτερική μεταρρύθμιση του ελληνικού δημοτικού σχολείου.

Η εξάχρονη υποχρεωτική εκπαίδευση, η οποία θεσμοθετείται εν τέλει από την κυβέρνηση του Ε. Βενιζέλου (Νόμος 4397/1929) καλείται από τη Δ.Ο.Ε. εξ αρχής να παράσχει στο σύνολο των πολιτών ένα βασικό υποχρεωτικό κορμό γνώσεων καθόλα αντιπροσωπευτικό των κοινωνικών απαιτήσεων της εποχής (Δ.Β., 7-6-1925, τχ.30, σ. 1), στοχεύοντας τόσο στην εξύψωση του πνευματικού επιπέδου του λαού όσο και στην εν γένει κοινωνική ευημερία και πρόοδο. Το σχολείο, σύμφωνα με τις απόψεις της Δ.Ο.Ε., μπορεί να συμβάλει στη κοινωνική ευημερία, μόνον όταν παρέχει στους μαθητές χρήσιμες γνώσεις. Όπως χαρακτηριστικά σημειώνεται: «Τα άτομα που στερούνται επαρκούς μορφώσεως και εφοδίων για τη ζωή είναι ανίκανα δια τη βιοπάλη και συντρίβονται κατ’ αυτήν (ενώ αντιθέτως) όσο τα άτομα είναι αρτιότερον οπλισμένα με εφόδια δια την ζωήν, τόσο και αι κοινωνίαι των και τα Έθνη των και η πολιτεία των ευημερούν και προοδεύουν» (Δ.Β., 5-7-1925, τχ.35, σ.1).

Η οργανική σύνδεση του σχολείου με τη ζωή, άποψη που έλκει την καταγωγή της από την παιδαγωγική θεωρία του J. Dewey στο έργο του “My Pedagogical Creed” (1897) και διαχέεται στο κίνημα της Νέας Αγωγής, ωθεί τη Δ.Ο.Ε. στη μόρφωση του αιτήματος για την αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος. Το αναλυτικό πρόγραμμα του 1913, βάσει του οποίου λειτουργούσαν ακόμα τα σχολεία, θεωρείται από την Ομοσπονδία «όλως ακατάλληλον δια την εξυπηρέτηση των σκοπών της εκπαιδεύσεως, των κοινωνικών αναγκών και των βιοτικών ασχολιών των κατοίκων της χώρας μας» (Δ.Β., 17-4-1927, τχ.126, σ. 1). Είναι παιδαγωγικά πεπαλαιωμένο, αφού διαρθρώνεται βάσει των αρχών της ερβαρτιανής ψυχολογίας, διακρίνεται για την πληθώρα της προσφερόμενης ύλης και επιπλέον ακολουθεί τον παραδοσιακό διαχωρισμό της διδακτέας ύλης σε ξεχωριστά μαθήματα (Δ.Β., 20-10-1928, τχ. 197, σ. 1). Οι προτάσεις της Δ.Ο.Ε. για την εσωτερική μεταρρύθμιση του λαϊκού σχολείου στοχεύουν στη δημιουργία ενός νέου σχολείου, ζωντανού κυττάρου της κοινωνικής ζωής, θυμίζοντας τη παιδαγωγική φιλοσοφία του J. Dewey. Ως βασικές αρχές για τη σύνταξη του νέου αναλυτικού προγράμματος τίθενται ήδη από το 1925 «...η εισαγωγή της δημοτικής γλώσσας και δεδομένων της συγχρόνου εθνικής ζωής εις τα σχολεία, η αποκέντρωση του

αναλυτικού προγράμματος, λαμβανομένων υπ' όψιν των κατά τόπους διαφορών, η ενίσχυσις των φυσιογνωστικών μαθημάτων (και) η καλλιέργεια των τεχνικών δεξιοτήτων...» (Δ.Β., 7-6-1925, τχ. 30, σ. 1). Καθένα από τα προτεινόμενα μέτρα απασχολεί ιδιαίτερα την εκπαιδευτική αρθρογραφία της Δ.Ο.Ε.

Όσον αφορά στο σημαντικό θέμα της γλωσσικής μεταρρύθμισης, η Δ.Ο.Ε. διατείνεται πως είναι αδύνατο το λαϊκό σχολείο να μετατραπεί «σε σχολείο της ζωής και της εργασίας» (Δ.Β., 2-9-1928, τχ. 190, σ. 1) όσο αγνοεί και απεμπολεί από την εκπαιδευτική πράξη το εκφραστικό όργανο της ζωής, δηλαδή τη δημοτική γλώσσα (Δ.Β., 23-9-1928, τχ. 193, σ. 1). Η έννοια του δημοτικισμού άλλωστε, σύμφωνα με την ανάλυση της Δ.Ο.Ε., δεν περιορίζεται μόνον στην εκμάθηση της δημοτικής γλώσσας από τους μαθητές αλλά στην πραγματική σύνδεση του προγράμματος σπουδών με τη σύγχρονη κοινωνική πραγματικότητα της εποχής. «Δημοτικισμός θα πη αξίες σύγχρονες και τέτοιες δεν είναι η γλώσσα μονάχα παρά κάθε εκδήλωση της σύγχρονης πνευματικής ζωής. Και το τραγούδι μας και η παράδοση και τα ήθη και τα έθιμά μας, η τέχνη και η λαϊκή μας ζωή...» (Δ.Β., ό.π.). Την ίδια περίοδο άλλωστε ο Μ. Κουντουράς εξέφραζε την άποψη ότι: «Δημοτικισμός και Νέο Σχολείο ή Σχολείο Εργασίας είναι στην πηγή τους το ίδιο πράγμα και το δεύτερο προϋποθέτει τη λύση και επικράτηση του πρώτου πέρα ως πέρα» (Κουντουράς, 1985, σ. 87). Επιπλέον τίθεται από τη Δ.Ο.Ε. και ευρύτερο θέμα κοινωνικής δικαιοσύνης, αφού «η συστηματική καλλιέργεια από το κράτος ενός γλωσσικού δήθεν αριστοκρατισμού ξεχωρίζει το ένα δέκατο του λαού από το άλλο έθνος (πράγμα) αδιανόητο σε μια δημοκρατία» (Δ.Β., 15-4-1928, τχ. 171, σ. 2).

Η αποκέντρωση του αναλυτικού προγράμματος είναι επίσης πάγιο αίτημα της Δ.Ο.Ε. Η Ομοσπονδία εκφράζει σειρά θέσεων για τη δομή του αναλυτικού προγράμματος, οι οποίες στο διεθνή χώρο αντιπροσωπεύουν τις παιδαγωγικές αντιλήψεις του J. Dewey (Dewey, 1959β). Ως εκ τούτου, διατυπώνει τη θέση ότι «τη (διδασκτέα) ύλη τη δανείζει η ζωή της κοινότητας κι αυτήν επεξεργάζεται το παιδί. Αυτή ξανάβει το διαφέρον του και προκαλεί την ενέργειά του. Την ύλη αυτή που ζη θα βαθύνει και για την εργασία αυτή θα κάμει αναδρομή στον κύκλο που του χρειάζεται και στο αντικείμενο που το διαφέρει χωρίς να λογαριάσει τοπικές και χρονικές επαλληλίες» (Δ.Β., 9-9-1928, τχ. 191, σ. 1). Με βάση από το παράθεμα, φαίνεται ότι η Δ.Ο.Ε. απορρίπτει την κατάτμηση της ύλης σε μαθήματα και εισηγείται τη δόμηση του αναλυτικού προγράμματος με γνώμονα την «ενιαία συγκεντρωτική διδασκαλία», η οποία αποδίδει για την εποχή αυτή τη σύγχρονη έννοια της διαθεματικότητας. Σημειώνεται χαρακτηριστικά: «Τη συστηματική διδασκαλία της ύλης την ανατρέπει το σημερινό σχολείο, έχοντας βάση απ' τη μια μεριά λόγους ηθικούς και κοινωνικούς και από την άλλη ψυχολογικούς και διδακτικούς. Σταματάει πια η συστηματική διδασκαλία των διαφόρων κύκλων του αναλυτικού προγράμματος, η χρονική επαλληλία της ιστορίας, η διδασκαλία της γεωγραφίας εκ των πλησίον εις τα μακρά, η διδασκαλία του σκύλου και του λύκου εκ των γνωστών εις τα άγνωστα, η απομνημόνευση των ρητών» (Δ.Β., ό.π.).

Όσον αφορά στη μέθοδο της διδασκαλίας, η Δ.Ο.Ε. τάσσεται αναφανδόν υπέρ της εισαγωγής της «μεθόδου της εργασίας» στο δημοτικό σχολείο, ευρισκόμενη πλησιέστερα προς τη Γερμανική εκδοχή της Νέας Αγωγής και συγκεκριμένα τις απόψεις του επιφανούς παιδαγωγού G. Kerschensteiner. Συγκεκριμένα, τονίζει ότι «το λαϊκό σχολείο πρέπει να μεταβληθεί σε φυτώριο εργασίας και όχι να μεταδίδει ξερές γνώσεις και κολυβογράμματα (Δ.Β., 19-4-1925, τχ.23, σ. 1). Η μέθοδος εργασίας του «παλαιού σχολείου», γράφει η διοίκηση της Δ.Ο.Ε., βασισμένη στη «νοησιαρχική πλάνη» (Δ.Β., 9-9-1928, τχ. 191, σ.1) έθετε σκοπό της διδασκαλίας να καταστήσει το παιδί ικανό «να διαβάσει τα σύμβολα, να γράφει τους ήχους και να διαβάσει μηχανικά. Αμα τα ξέρει αυτά, εύκολα το συνηθίζουν και να κρίνει!!» (Δ.Β., 26-8-1928, τχ. 189, σ. 1). Το σημερινό όμως σχολείο, κατά τη Δ.Ο.Ε., πρέπει να μεταλλαχθεί «σε σχολείο της ζωής και της εργασίας» (Δ.Β., 2-9-1928, τχ. 190, σ. 1). «Η διδασκαλία θα κατευθύνεται από τη δημιουργική εργασία του χεριού και του ματιού. Πάνε οι παλιοί σκοποί των γνώσεων. Οι γνώσεις και οι δεξιότητες είναι φυσικά επακολουθήματα της δημιουργικής εργασίας, ποτέ σκοπός» (Δ.Β., ό.π.).

Η Δ.Ο.Ε. αναθέτει στον παιδαγωγό Μ. Παπαμαύρο να ενημερώσει επιστημονικά τον Έλληνα δάσκαλο σχετικά με τη νέα μέθοδο. Ο Μ. Παπαμαύρος τονίζει ότι η βασική αρχή του Νέου Σχολείου, «το μανθάνειν δια του πράττειν», σημαίνει την απόλυτη σύζευξη ανάμεσα στην πνευματική και την πρακτική εργασία. Όπως επισημαίνει ο ίδιος: «Το

σχολείο εργασίας δεν κάνει καμία διάκριση ανάμεσα στη χειρωνακτική και την πνευματική εργασία» (Δ.Β., 11-11-1928, τχ. 187, σ. 3). Ο μαθητής πράττει αλλά η σκέψη του πάντα τον καθοδηγεί. Η νέα μέθοδος στοχεύει πρώτιστα στην ανάπτυξη της σκέψης του μαθητή (Δ.Β., ό.π.). Για το λόγο αυτό εισάγει στην εκπαιδευτική διαδικασία την ερευνητική μέθοδο με σκοπό να μεταβάλει το μαθητή σε ερευνητή: «Η μέθοδος εργασίας στη διδασκαλία κάθε μαθήματος είναι η ίδια με τη μέθοδο που εφαρμόζεται στη σχετική επιστήμη...Ο μαθητής δηλαδή του σχολείου εργασίας μεταβάλλεται σε έναν μικρό ερευνητή...Δε μαθαίνει έτοιμες γνώσεις. Ερευνά τα ζητήματα και ανακαλύπτει μόνος του τις γνώσεις» (Δ.Β., 6-1-1929, τχ. 208, σ. 3). Οι απόψεις που εκφράζει ο Μ. Παπαμαύρος βρίσκονται σε συνάφεια τόσο με τις αντίστοιχες απόψεις του J. Dewey (Dewey, 1916, 244) όσο και του G. Kerschensteiner (Kerschensteiner, 1950, σ. 55), αφού και οι δύο παιδαγωγοί έδωσαν έμφαση στη λειτουργία της σκέψης και πάσχισαν να απαλλάξουν το Νέο Σχολείο από τη στείρα μηχανιστική εργασία.

Ως απώτερος σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας τίθεται η μόρφωση του δημοκρατικού πολίτη. Η Δ.Ο.Ε. θεωρεί τη λαϊκή εκπαίδευση οντολογική ανάγκη της Δημοκρατίας. «Όσο ο λαός μας παίρνει συνείδηση των δικαιωμάτων του, όσο η ανάγκη για την αύξηση της δημοκρατίας γίνεται πλατύτερα αισθητή, όσο ο κάθε πολίτης συμμετέχει αμεσώτερα και ουσιαστικότερα στη διακυβέρνηση των κοινών, τόσο η ανάγκη για την ανύψωση του λαϊκού σχολείου γίνεται πιο επιταχτική» (Δ.Β., 19-6-1927, τχ.134, σ. 1).

Ο μεταρρυθμιστικός Νόμος 4397/1929 λαμβάνει κύρια μέριμνα για τα εξωτερικά χαρακτηριστικά της εκπαίδευσης (οργάνωση-διοίκηση), χωρίς να ασχολείται με την εσωτερική μεταρρύθμιση του ελληνικού σχολείου (προγράμματα- μέθοδοι). Η Δ.Ο.Ε. εμμένει στο θέμα της μεταρρύθμισης του αναλυτικού προγράμματος. Θέλοντας μάλιστα να ξεκινήσει ένας γόνιμος διάλογος μεταξύ των εκπαιδευτικών για τις κατευθύνσεις που θα πρέπει να δοθούν στην εσωτερική μεταρρύθμιση του δημοτικού σχολείου δημοσιεύει στο Δ.Β. μετάφραση του έργου του J. Dewey "The Child and the Curriculum" (1902) (Δ.Β., 1930, τεύχη: 297, 298, 299, 300, 303, 304).

4. ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1947-1967): ΣΥΝΤΗΡΗΤΙΚΗ ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Η αντικομμουνιστική-εθνικιστική συγκρότηση του μετεμφυλιοπολεμικού ελληνικού κράτους πληγώνει κατάφορα τη δημοκρατία στη χώρα κατά την περίοδο 1947-1967. Με μόνη εξαίρεση το κεντρώο διάλειμμα (1963-1965), οι πολίτες διαχωρίζονται σε «εθνικόφρονες φρουρούς του καθεστώτος» (Βεργόπουλος, 1984, σ. 544) και «μη εθνικόφρονες»- αριστερούς, οι οποίοι εξουδετερώνονται κοινωνικοοικονομικά (Τσουκαλάς, 1986, σ. 94). Το πολίτευμα μένει «επιφανειακά μια βασιλευόμενη κοινοβουλευτική Δημοκρατία» (Σβορώνος, 1999, σ. 144), ενώ ο τόπος ζει σε κλίμα «νομιμοποιημένης τρομοκρατίας και έκτακτων μέτρων» (Σβορώνος, ό.π., σ. 147), με περιορισμό του δικαιώματος της απεργίας, υπαγωγή πολιτών σε στρατοδικεία, φίμωση του τύπου. Τα «έκτακτα μέτρα» εντείνονται μετά το 1958, όταν η Ε.Δ.Α αναδεικνύεται αξιωματική αντιπολίτευση, και «χτυπούν κάθε αντιπολιτευόμενο» πολίτη (Σβορώνος, ό.π.). Μέσα σε αυτό το αυταρχικό πολιτικό κλίμα, το συνδικαλιστικό κίνημα των δασκάλων αντιμετωπίζει σοβαρό πρόβλημα εκπροσώπησης. Ένα μεγάλο μέρος των εκπαιδευτικών που πρωτοστάτησαν στους εκπαιδευτικούς αγώνες της προπολεμικής περιόδου είναι απολυμένο από την εκπαιδευτική υπηρεσία για πολιτικούς λόγους. Μέσα σε αυτό το πολιτικό κλίμα, η Δ.Ο.Ε. συντάσσεται με τη συντηρητική επίσημη εκπαιδευτική πολιτική. Οι προοδευτικές θέσεις που διατύπωσε την αμέσως προηγούμενη περίοδο (1924-1936) της έχουν προσδώσει αριστερό πολιτικό χαρακτήρα, τον οποίο είναι υποχρεωμένη να αποποιηθεί κατά την περίοδο αυτή. Ο παιδαγωγός Κ. Γεωργούλης, Γενικός Γραμματέας του Υπουργείου Παιδείας (1952-1957), διαμήνυε στο Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. «Είμεθα βέβαιοι ότι ξεπεράσετε το προπολεμικό στάδιον και απηλευθερώθητε από τον ύποπτον και διαρκήν αρνητισμόν» (Δ.Β., 30-7-1955, τχ. 292, σ. 5).

Το Δ.Β. της περιόδου αυτής είναι πρώτιστα το συνδικαλιστικό όργανο της Δ.Ο.Ε. Η επιστημονική ενημέρωση του κλάδου καλύπτεται από το 1953 και εντεύθεν από την έκδοση του παιδαγωγικού περιοδικού της Δ.Ο.Ε., του Επιστημονικού Βήματος του Δασκάλου. Οι παιδαγωγικές αρχές του Νέου Σχολείου αποτελούν και κατά την περίοδο αυτή αντικείμενο

συζήτησης στα έντυπα της Δ.Ο.Ε. και κύρια στο Επιστημονικό Βήμα του Δασκάλου. Η παιδαγωγική συντηρητική τάση η οποία και υπερισχύει είναι επικριτική ως προς τη φιλοσοφία του Νέου Σχολείου και εν τέλει την απορρίπτει. Ο Γ. Γεωργούλης, για παράδειγμα, θεωρεί το Νέο Σχολείο και ιδιαίτερα την Αμερικανική εκδοχή του ως «ξενόφερτη μόδα», η οποία δε συνάδει με τα ελληνικά δεδομένα (Ε.Β.Δ., Οκτ. 1958, σσ. 2-7). Όπως παρατηρεί: «Το λεγόμενον Νέον Σχολείον δεν είναι επίτευγμα της δημιουργικής μεγαλοφυΐας εξόχων παιδαγωγών, όπως συνήθως νομίζεται» (Ε.Β.Δ., ό.π., σ. 4). Αντιθέτως, αποτελεί την αδήριτη ανάγκη μιας χώρας, όπου η οικογένεια έπαυσε να αποτελεί παιδευτική κοινότητα και έπρεπε να οργανωθεί το σχολείο κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να αποτελέσει υποκατάστατό της (Ε.Β.Δ., ό.π.). Επειδή όμως στην Ελλάδα δε συντρέχουν τέτοιοι λόγοι το σχολείο πρέπει να οργανωθεί «κατά τρόπον ώστε να φρονιματίζει την νέαν γενιά» (Ε.Β.Δ., ό.π., σ. 6). Παρά τον εν γένει συντηρητισμό δημοσιεύονται και προοδευτικότερες απόψεις για τη φιλοσοφία της Νέας Αγωγής. Όσον αφορά στη παρουσίαση των παιδαγωγικών ιδεών του J. Dewey αξίζει να αναφερθούν τα εξής άρθρα: Το 1953 δημοσιεύεται στο Δ.Β. άρθρο του Κ. Λαζαρίδη μέλους του Δ.Σ. της Δ.Ο.Ε. με τίτλο «Ο μεγάλος φιλόσοφος και παιδαγωγός της Αμερικής: John Dewey» (Δ.Β., 10-6-1953, τχ. 227, σ.5). Το 1955 δημοσιεύεται στο Ε.Β.Δ. άρθρο της δασκάλας Σοφίας Δεβελέγκα- Χαραλαμπάκη με τίτλο «Τα σχολεία εργασίας κατά τον John Dewey» (Ε.Β.Δ., Μάιος- Απρ. 1955, σσ. 116-119). Το 1960 δημοσιεύεται άρθρο του Θεόδωρου Καλτσούνη, υποψήφιου διδάκτορα του πανεπιστημίου του Illinois, με τίτλο «Το παιδί, ο δάσκαλος, το μανθάνει και η προοδευτική αγωγή» (Ε.Β.Δ., Μάρτ.- Ιούν. 1960, σσ. 3-5).

Το βασικό αίτημα της Δ.Ο.Ε. κατά την περίοδο αυτή είναι η διεύρυνση των ετών φοίτησης στο δημοτικό σχολείο, αφού, όπως διατείνεται: «Η εξαετής όθεν βασική μόρφωση δεν επαρκεί, απαιτεί συμπλήρωσιν. ... Ο σημερινός άνθρωπος πρέπει να διδαχθεί πολύ περισσότερα δια να δύναται ανέτως να παρακολουθή την ραγδαία εξέλιξιν του πολιτισμού» (Δ.Β., 10-2-1954, τχ. 247, σ. 2). Παρά τη δημοκρατικότητα του αιτήματος, η παιδαγωγική φιλοσοφία του διευρυμένου δημοτικού σχολείου ενδύεται το μανδύα των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών, τα οποία απηχούν τη φιλοσοφία της κρατούσας εκπαιδευτικής πολιτικής (Σύνταγμα του 1952, άρθρο 16). Η Δ.Ο.Ε. από την αρχή της περιόδου αυτής αιτείται τη σύνταξη ενός νέου αναλυτικού προγράμματος (Δ.Β., 30-7-1947, τχ. 50, σ. 2).

Αρχικά και ως το 1954 θεωρεί ότι το αναλυτικό πρόγραμμα θα πρέπει να είναι κοινό στις γενικές του γραμμές για όλη την επικράτεια, αλλά διαφοροποιημένο κατά περιφέρειες ανάλογα με τις τοπικές συνθήκες (Δ.Β., 20-5-1952, τχ. 253, σ. 3). Η διαφοροποίηση του αναλυτικού προγράμματος συνίσταται στην ανάπτυξη ενός σχολείου προσανατολισμένου στις αγροτικές περιφέρειες της χώρας, με απώτερο σκοπό τη μόρφωση των παιδιών της αγροτικής τάξης. Αργότερα, το αίτημα αυτό εγκαταλείπεται και η Δ.Ο.Ε. αιτείται τη σύνταξη ενός ενιαίου αναλυτικού προγράμματος, βασικοί άξονες του οποίου θα είναι ο θρησκευτικός, ηθικός και εθνικός φρονηματισμός των μαθητών (Δ.Β., 30-9-1957, τχ. 355, σ. 3). Συγκεκριμένα, ο θρησκευτικός και ηθικός φρονηματισμός των μαθητών επιτυγχάνεται μέσω της διδασκαλίας του μαθήματος των Θρησκευτικών και της εν γένει συμμετοχής του σχολείου στο θρησκευτικό βίο της κοινότητας. Ο δε εθνικός φρονηματισμός πραγματοποιείται μέσω της διδασκαλίας του μαθήματος της Ιστορίας και της Πολιτικής Αγωγής και την κατάλληλη διαμόρφωση του εν γένει σχολικού βίου (Δ.Β., ό.π.). Ιδιαίτερα για τις κατώτερες τάξεις του δημοτικού σχολείου, η Δ.Ο.Ε. τάσσεται υπέρ της εισαγωγής του μαθήματος της Πατριδογνωσίας και της ενιαίας συγκεντρωτικής διδασκαλίας (Δ.Β., ό.π.).

Το μάθημα της Πατριδογνωσίας, σύμφωνα με τη διοίκηση της Δ.Ο.Ε., εξυπηρετούσε τη μελέτη «των μορφωτικών στοιχείων εκάστης εκ των γεωγραφικών περιοχών» (Δ.Β., ό.π.). Σύμφωνα με τις παιδαγωγικές αντιλήψεις της εποχής, η σύνδεση με τη «στενότερη πατρίδα» αποτελούσε προϋπόθεση για τη σύνδεση με την «ευρύτερη πατρίδα» και την καλλιέργεια του αισθήματος της φιλοπατρίας στους μικρούς μαθητές (Εξαρχόπουλος, 1934). Επομένως, το μάθημα αυτό δεν εξυπηρετούσε τη διεπιστημονική - κοινωνική γνώση, σύμφωνα με την παιδαγωγική του Νέου Σχολείου, αλλά είχε χαρακτήρα καθαρά πραγματογνωστικό - ηθικοπλαστικό. Όσον αφορά στη γλώσσα διδασκαλίας, η Δ.Ο.Ε. εισηγείται τη διδασκαλία μιας απλής μορφής γλώσσας, «ήτις ανταποκρίνεται προς το πανελλήνιον γλωσσικό αίσθημα» (Δ.Β., ό.π.) για τις κατώτερες τάξεις του δημοτικού και για τις ανώτερες τάξεις τη διδασκαλία της απλής καθαρεύουσας.

Η διδασκαλία, σύμφωνα με τη Δ.Ο.Ε., αποβλέπει στη διάπλαση του χαρακτήρα (Δ.Β., 10-6-1950, τχ. 141, σ. 1) και το φρονηματισμό των μαθητών (Δ.Β., 10-2-1954, τχ. 247, σ. 2). Παρότι όμως αποδίδεται ιδιαίτερη σημασία στο σκοπό της διδασκαλίας, εν τούτοις υποβαθμίζεται το θέμα της μεθόδου και υπερτονίζεται ο ρόλος του δασκάλου. Ο δάσκαλος καθίσταται το κέντρο της εκπαιδευτικής διαδικασίας (Δ.Β., 20-2-1954, τχ. 248, σ. 1). Η Δ.Ο.Ε. ταυτίζει το σχολείο με το δάσκαλο, θεωρώντας ουσιαστικά το παιδί, τη μέθοδο και τα μέσα διδασκαλίας παράγοντες χωρίς ιδιαίτερη αξία για την επιτυχή έκβαση της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, ο δάσκαλος, ο οποίος «πρέπει να πληροί τον τύπο του παντογνώστη και του σοφού» (Δ.Β., 20-6-1957, τχ. 349, σ. 1), είναι ικανός από μόνος του, στηριζόμενος αποκλειστικά στις δικές του δυνάμεις, να «μεταλαμπαδεύσει» τις γνώσεις στους μαθητές (Δ.Β., 20-2-1954, τχ. 248, σ. 1).

Η ανωτέρω θεώρηση της Δ.Ο.Ε. παραπέμπει στην κριτική που είχε ασκήσει ο J. Dewey στο ερβαρτιανό σύστημα: «Η ερβαρτιανή ψυχολογία είναι η ψυχολογία του δασκάλου που κυβερνά το σχολείο και όχι του παιδιού. Εκφράζει βέβαια το ιδανικό του γερμανικού λαού που πιστεύει πως έχει αξία μόνο η αυθεντία και πως ο ατομικός χαρακτήρας πρέπει να διαπλαστεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να υποτάσσεται στην πολιτική και στρατιωτική εξουσία» (Dewey, 1926). Το ιδεώδες αυτό της ερβαρτιανής παιδαγωγικής είναι το ζητούμενο κατά την περίοδο αυτή της επίσημης εκπαιδευτικής πολιτικής, η οποία αποβλέπει σε μια μορφή αγωγής «προς γνώσιν, συμμόρφωσιν και υποταγήν».

5. ΜΕΤΑΠΟΛΙΤΕΥΤΙΚΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ (1975-1985) : ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ

Η Δ.Ο.Ε. κατά τη μεταπολιτευτική περίοδο διακατέχεται από το όραμα της δημοκρατικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, που τόσες φορές είχε ακυρωθεί στο παρελθόν. Στα έντυπα της Δ.Ο.Ε. δημοσιεύονται κατά την περίοδο αυτή δύο μελέτες αφιερωμένες στον J. Dewey. Η πρώτη με συγγραφέα το δάσκαλο Β. Κωστούλα και τίτλο «Ο πραγματισμός και το παιδαγωγικό του σύστημα» (Ε.Β.Δ., Ιαν-Μαρτ. 1978, σσ. 45-51) και η δεύτερη με συγγραφέα τον διευθυντή της ΣΕΛΕΤΕ Μ. Ζαβλανό και τίτλο «Η θεωρία του J. Dewey ως μέσο προαγωγής του δημοκρατικού ιδεώδους» (Δ.Β., Μάρτιος 1982, τχ. 911, σ. 2).

Η εσωτερική μεταρρύθμιση του δημοτικού σχολείου, το οποίο βαρύνεται και από τις ιδεολογικές αγκυλώσεις της δικτατορίας, ανάγεται σε μείζον συνδικαλιστικό αίτημα την περίοδο αυτή. Η δικτατορία προτάσσοντας το θέμα του ελέγχου των «μορφωτικών αγαθών» (Δ.Β., 15-10-1975, τχ. 781, σ. 1) επιδόθηκε άμεσα στην εκπόνηση νέου αναλυτικού προγράμματος για το δημοτικό σχολείο (Βασιλικό Διάταγμα 702, 16-10-1967). Η Δ.Ο.Ε. με απόφαση της πρώτης μεταδικτατορικής συνέλευσης του κλάδου απαιτεί τη σύνταξη νέου αναλυτικού προγράμματος (Δ.Β., 29-9-1975, τχ. 780, σ. 6). Το αίτημα της Δ.Ο.Ε. υλοποιείται άμεσα από την κυβέρνηση. Παρότι εκπονείται νέο αναλυτικό πρόγραμμα για τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, το οποίο τυγχάνει της αμέριστης αποδοχής της Δ.Ο.Ε. (Δ.Β., 22-12-1975, τχ. 785, σ. 5), αυτό αποσύρεται σύντομα από την πολιτεία και η προσπάθεια ακυρώνεται. Το Υπουργείο Παιδείας επαναφέρει αναμορφωμένο το αναλυτικό πρόγραμμα της δικτατορίας, προκαλώντας την οργή της Δ.Ο.Ε. η οποία το χαρακτηρίζει «αντάξιο απόγονο του πνεύματος του εγκυκλοπαιδισμού... του ξεπερασμένου και άχρηστου φόρτου της πολυμάθειας... και της από καθ' έδρας διδασκαλίας» (Δ.Β., 16-2-1980, τχ. 864, σ. 2). Η Δ.Ο.Ε. θέτοντας ως στόχο την επίτευξη της δημοκρατικής εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης παρατηρεί ότι: «Με τα διατάγματα της δικτατορίας και τα βελτιωμένα της προγράμματα, μεταρρύθμιση δε γίνεται. Η μεταρρύθμιση σημαίνει δημοκρατική παιδεία. Και δημοκρατική παιδεία χωρίς δημοκρατική νομοθεσία δεν είναι δυνατό να στεριώσει και να υπάρξει» (Δ.Β., ό.π.), θυμίζοντας τη θέση του J. Dewey ότι η δημοκρατία και η εκπαίδευση είναι έννοιες αλληλένδετες. Η Δ.Ο.Ε. εμμένει στη σύνταξη ενός νέου αναλυτικού προγράμματος «προσαρμοσμένου στις σύγχρονες απαιτήσεις της παιδαγωγικής επιστήμης» (Δ.Β., 15-10-1979, τχ. 856, σ. 3).

Κατά την περίοδο 1981-1985, αναλαμβάνεται από την πολιτεία μια σημαντική προσπάθεια για την αλλαγή των αναλυτικών προγραμμάτων του δημοτικού σχολείου. Η

Δ.Ο.Ε. συνεισφέροντας στο γενικότερο προβληματισμό για τις κατευθύνσεις της επικείμενης μεταρρύθμισης διατυπώνει σειρά θέσεων που επίσης θυμίζουν αντίστοιχες θέσεις του J. Dewey. Θεωρεί, για παράδειγμα, ότι τα νέα αναλυτικά προγράμματα θα πρέπει να καλλιεργούν «το ιδανικό της δημοκρατίας, της ελευθερίας (και) τις συμμετοχικές κοινωνικές δραστηριότητες... να αναπτύξουν την κριτική συνείδηση... (και να) συνταχθούν με τη συμμετοχή των άμεσα ενδιαφερόμενων, γονιών, δασκάλων, μαθητών και της τοπικής αυτοδιοίκησης» (Δ.Β., Ιούλ.- Αύγ. 1983, τεύχη: 940, 941, σ. 42).

Μια άλλη επίσης θέση της Δ.Ο.Ε., που θυμίζει την παιδαγωγική θεωρία του J. Dewey, είναι η μεταβολή του δημοτικού σχολείου «σε εργαστήριο έρευνας και πειραματισμού» (Δ.Β., 5-9-1975, τχ. 779, σ. 2). Η νέα μέθοδος διδασκαλίας, σύμφωνα με τη Δ.Ο.Ε., πρέπει να υπηρετεί τις αρχές της δημοκρατικής παιδείας και άρα να συμβάλλει στο «πλάτεμα της σκέψης και της γνώσης» (Δ.Β., 5-4-1976, τχ. 791, σ. 3). Ο J. Dewey, όπως προαναφέρθηκε, ήδη από τις αρχές του αιώνα είχε υποστηρίξει ότι η δογματική αυταρχική εκπαίδευση εγκλωβίζει τη σκέψη του μαθητή και περιορίζει τη διανοητική και ηθική του εξέλιξη (Dewey, 1980). Σε αντίθεση, η δημοκρατική εκπαίδευση απελευθερώνει το άτομο από την αυθεντία και το δογματισμό και διαπλάθει ελεύθερους ανθρώπους, ικανούς να απορρίπτουν την αυθεντική γνώση και άρα να σκέφτονται βασιζόμενοι στις δικές τους νοητικές δυνάμεις (Dewey, 1916).

Κινούμενη σε παρόμοιο παιδαγωγικό πνεύμα η Δ.Ο.Ε. υποστηρίζει ότι το παραδοσιακό εκπαιδευτικό σύστημα εμμένει στη προσφορά «μυθοποιημένης γνώσης» (Δ.Β., Σεπτ., 1983, τχ. 942, σ. 11), στοχεύοντας κατά αυτόν τον τρόπο «στην αναντίρρητη αποδοχή του δασκάλου και του κατεστημένου που αυτός εκπροσωπεί στα μάτια των μαθητών» (Δ.Β., ό.π.), με αποτέλεσμα «την περιχαράκωση της ανθρώπινης νοητικής δράσης και το φραγμό στην ελευθερία της δημιουργικής σκέψης» (Δ.Β., ό.π.). Υποστηρίζει ότι ένα δημοκρατικό εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να στοχεύει στην «καλλιέργεια του ερευνητικού και δημιουργικού πνεύματος» των μαθητών (Δ.Β., Ιούλ.- Αύγ. 1985, τχ. 954, σ. 52) αποβλέποντας «στη δημιουργία ελεύθερων ανθρώπων με ανεπτυγμένο αίσθημα ευθύνης, ικανών να αναλαμβάνουν πρωτοβουλίες, να κρίνουν σωστά και να εκφράζονται με προσωπικούς τρόπους (Δ.Β., Μάης 1983, τχ. 936, σ. 2).

Η εσωτερική μεταρρύθμιση του δημοτικού σχολείου που επιχειρείται κατά την περίοδο αυτή τυγχάνει της αμέριστης αποδοχής της Δ.Ο.Ε., θεωρώντας ότι δικαιώνει τα οράματα και στις προσδοκίες των δασκάλων. Όσον αφορά στα νέα βιβλία του δημοτικού σχολείου που συγγράφονται κατά την περίοδο αυτή, ο υπεύθυνος της συγγραφικής ομάδας για το μάθημα της Μελέτης Περιβάλλοντος σημειώνει: «...Μαθαίνουμε (το παιδί) πώς να εργάζεται μόνο του, πώς να σκέπτεται, πώς να πλουτίζει και να συμπληρώνει τη γνώση του, πώς να τη μεταστοιχειώνει σε συγκεκριμένη πράξη και συμπεριφορά. Το μαθαίνουμε πώς να μαθαίνει ... Η θέση αυτή ισοδυναμεί με μια επιστημονικότερη τοποθέτηση της γνωστής αρχής του J. Dewey “learning by doing”» (Ε.Β.Δ., Δεκ. 1984- Φλεβ. 1985).

Ως απώτερος σκοπός της εκπαιδευτικής διαδικασίας ορίζεται η διάπλαση του ελεύθερα σκεπτόμενου δημοκρατικού πολίτη. Η Δ.Ο.Ε. οραματίζεται τη μεταβολή του ελληνικού δημοτικού σχολείου «σε φυτώριο δημοκρατικών πολιτών» (Δ.Β., Ιούλιος 1981, τχ. 897, σ. 2).

6. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εργασία αυτή αναλύθηκε ο εκπαιδευτικός λόγος της Δ.Ο.Ε. αναφορικά με το αναλυτικό πρόγραμμα κατά την περίοδο 1924-1985, με σκοπό τη διερεύνηση ενδεχόμενων ομοιοτήτων προς τις αντίστοιχες παιδαγωγικές θέσεις του Αμερικανού παιδαγωγού J. Dewey, οι οποίες συνεισέφεραν στην απόρριψη του ερβαρτιανισμού και την ανάπτυξη της διεθνούς προοδευτικής εκπαιδευτικής σκέψης.

Κατά την προπολεμική περίοδο (1924-1936), παρά το γεγονός ότι το πολιτικό περιβάλλον δεν ευνοεί πάντα τη διατύπωση προοδευτικών απόψεων, οι παιδαγωγικές θέσεις που υιοθετεί η Δ.Ο.Ε. αντικατοπτρίζουν το διεθνή προοδευτικό εκπαιδευτικό στοχασμό για ένα δημοκρατικό σχολείο ανοιχτό στην κοινωνία. Κατά αυτόν τον τρόπο, ως κατευθυντήριες γραμμές για την αναθεώρηση του αναλυτικού προγράμματος τίθενται η παροχή χρήσιμων

γνώσεων, η σύνδεση του προγράμματος σπουδών με τα ενδιαφέροντα των μαθητών και, ως εκ τούτου, η αποκέντρωση του αναλυτικού προγράμματος και η διαθεματική προσέγγιση της διδασκείας ύλης. Τέλος, θεωρείται επιβεβλημένη η καλλιέργεια του ερευνητικού πνεύματος στους μαθητές. Οι κατευθύνσεις αυτές διευρύνουν την καθεστηκία αντίληψη περί κοινωνικής δικαιοσύνης και στο επίπεδο της παρεχόμενης γνώσης και αποτελούν τους θεμελιώδεις παράγοντες για τη διάπλαση του δημοκρατικού πολίτη.

Οι συντηρητικές πολιτικές δυνάμεις που ανέρχονται στην εξουσία μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου παρεμποδίζουν τη διατύπωση κάθε προοδευτικής δημοκρατικής άποψης κατά την περίοδο 1947-1967. Κατά αυτόν τον τρόπο, η Δ.Ο.Ε. υπαναχωρεί από την προοδευτική εκπαιδευτική αντίληψη της προπολεμικής περιόδου και συντάσσεται με την επίσημη εθνική ιδεολογία των ελληνοχριστιανικών ιδεωδών. Οι απόψεις της για το αναλυτικό πρόγραμμα επικεντρώνονται στον ηθικοπλαστικό χαρακτήρα της αγωγής και την ενδυνάμωση του θρησκευτικού και πατριωτικού συναισθήματος, απηχώντας βασικές αρχές της ερβαρτιανής παιδαγωγικής και απέχοντας από τις ιδέες του J. Dewey.

Η εδραίωση και η ανάπτυξη της δημοκρατίας στη χώρα τίθεται ως αυτοσκοπός της Δ.Ο.Ε. κατά την περίοδο 1975-1985. Ο εκπαιδευτικός λόγος της επικεντρώνεται στις αρχές της δημοκρατικής παιδείας. Θεωρώντας ότι ο δημοκρατικός πολίτης διαπλάθεται από το σύνολο της εκπαιδευτικής διαδικασίας, η Δ.Ο.Ε. αποδίδει έμφαση στη μεταρρύθμιση της εκπαιδευτικής πράξης. Ως βασικοί άξονες για την αλλαγή του αναλυτικού προγράμματος της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης τίθενται η σύζευξη του σχολείου με τις ανάγκες της κοινωνίας, η καλλιέργεια των κοινωνικών αρετών και η ενδυνάμωση της κριτικής σκέψης στους μαθητές.

Συνοψίζοντας, η Δ.Ο.Ε. μόνον κατά τη διάρκεια της προπολεμικής (1924-1936) και της μεταπολεμικής περιόδου (1975-1985) διατυπώνει προοδευτικές παιδαγωγικές θέσεις για το σχεδιασμό του αναλυτικού προγράμματος και την εν γένει παιδαγωγική ατμόσφαιρα του δημοτικού σχολείου, θυμίζοντας τις αντίστοιχες προοδευτικές παιδαγωγικές απόψεις του Αμερικανού φιλοσόφου J. Dewey. Αντιθέτως κατά τη μεταπολεμική περίοδο (1947-1967) κάνει λόγο για ένα γνωσιοκεντρικό και έντονα ηθικοπλαστικό αναλυτικό πρόγραμμα, αντικατοπτρίζοντας το γενικότερο συντηρητικό πολιτικο-κοινωνικό περιβάλλον της εποχής αυτής.

A. ΠΗΓΕΣ

Το περιοδικό «*Διδασκαλικό Βήμα*» των περιόδων **1924-1936**, **1947-1967**, **1975-1985**:
Σύνολο Τευχών: 47 1.«*Διδασκαλικό Βήμα*» της περιόδου **1924-1936**: **Σύνολο Τευχών: 25**
Τεύχη: 1924: 5, **1925:** 23, 30, 35, **1926:** 81, **1927:** 126, 134, 142, **1928:** 171, 187, 189, 190, 191, 193, 197, **1929:** 208, **1930:** 297, 298, 299, 300, 303, 304, **1931:** 332, **1932:** 381, 382
2.«*Διδασκαλικό Βήμα*» της περιόδου **1947-1967**: **Σύνολο Τευχών: 9** **Τεύχη: 1947:** 50, **1950:** 141, **1952:** 253, **1953:** 227, **1954:** 247, 248, **1955:** 292, **1957:** 349, 355 **3.**
«*Διδασκαλικό Βήμα*» της περιόδου **1975-1985**: **Σύνολο Τευχών: 13** **Τεύχη: 1975:** 780, 781, 785, **1976:** 791, **1979:** 856, **1980:** 864, **1981:** 897, **1982:** 911, **1983:** 936, 940, 941, 942, **1985:** 954

B. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

A. ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Curtis, S., Boulwood, M. (1953) *A Short History of Educational Ideas* (London, University of Tutorial Press).

Dewey, J. (1916) *Democracy and Education* (United Kingdom, Kessinger Publishing).

Dewey, J. (1939α) How We Thing, in: J. Ratner (Ed.) *Intelligence in the Modern World – John Dewey's Philosophy* (New York, The Modern Library).

Dewey, J. (1939β) *Creative Democracy* (<http://www.beloit.edu/~pbk/dewey.html>).

- Dewey, J. (1959α) *The School and Society*, in: M. Dworkin (Ed.) *Dewey on Education selections* (New York, Teachers College Press).
- Dewey, J. (1959β) *The Child and the Curriculum*, in: M. Dworkin (Ed.) *Dewey on Education selections* (New York, Teachers College Press).
- Dewey, J. (1959γ) *My Pedagogic Creed*, in: M. Dworkin (Ed.) *Dewey on Education selections* (New York, Teachers College Press).
- Dewey, J. (2003) *Schools of Tomorrow* (Hawaii, University Press of Pacific).
- Good, H. (1962) *A History of American Education* (The Macmillan Company).
- Kerschensteiner, G. (1950) *Der Begriff der Staatsbürgerlichen Erziehung* (Munich).
- Knoll, M. (1993) Dewey versus Kerschensteiner: der Streit um die Einführung der Fortbildungsschule in den USA, *Pädagogische Rundschau*, 47, pp. 32-47.
- Röhrs, H. (1993) G. Kerschensteiner, *Prospects: the quarterly review of comparative education*, XXXIII, (3/4), pp. 807-822.
- Tanner, L. (1991) The Meaning of the Curriculum in Dewey's Laboratory School, *Journal of Curriculum Studies*, 23, pp. 104-177.
- Van Till, William (1963) Is Progressive Education Obsolete? in: P. Woodring, J. Scanlon (Ed.) *American Education Today* (New York).

B. ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Αθανασιάδης Χ. (1999) *Η Διδασκαλική Ομοσπονδία Ελλάδος στο Μεσοπόλεμο, η ίδρυση και η πορεία της*, Διδακτορική Διατριβή (Ιωάννινα, Παν/μιο Ιωαννίνων, Σχολή Φ.Π.Ψ).
- Βεργόπουλος Κ. (1984) Η Συγκρότηση της Νέας Αστικής Τάξης 1944-1952, στο: *Η Ελλάδα στη Δεκαετία του 1940-1950: Ένα Έθνος σε Κρίση* (Αθήνα, Θεμέλιο).
- Βουρνάς Τ. (2003) *Ιστορία της Νεότερης και Σύγχρονης Ελλάδας* (Αθήνα, Πατάκης).
- Γεωργούλης Κ. (1958) Η Πολιτική Αγωγή, *Ε.Β.Δ.*, (Οκτωβρ. 1958), σσ. 2-7.
- Γρόλλιος Γ., Τζήκας Χ. (2002) *Ηγεμονία, Παιδαγωγική και Εκπαιδευτική Πολιτική, το Επιστημονικό Βήμα του Διδασκάλου (1953-1967)* (Αθήνα, Μεταίχμιο).
- Δεβελέγκα-Χαραλαμπάκη Σ. (1955) Τα Σχολεία Εργασίας κατά τον John Dewey, *Ε.Β.Δ.*, 7/8, σσ. 116-119.
- Dewey, J. (1926) *Το Παιδί και το Σχολείο* (Αθήνα).
- Dewey, J. (1980) *Εμπειρία και Εκπαίδευση* (Αθήνα, Γλάρος).
- Δ.Ο.Ε. (1984/1985) Τα Αναλυτικά Προγράμματα και τα Βιβλία, *Επιστημονικό Βήμα*, 6, σσ. 78-122.
- Εξαρχόπουλος Ν. (1934) *Εισαγωγή εις την Παιδαγωγική* (Αθήνα, Εκδόσεις Δημητράκου).
- Καλτσούνης Θ. (1960) Το παιδί, ο Δάσκαλος, το Μανθάνειν και η Προοδευτική Αγωγή, *Ε.Β.Δ.*, (Μαρτ.-Ιουν. 1960), σσ. 3-5.
- Κουντουράς Μ (1985) *Κλείστε τα Σχολεία*, τόμος Α' & Β' (Αθήνα, Γνώση).
- Κωστούλας, Β. (1978) J. Dewey: Ο πραγματισμός και το παιδαγωγικό του σύστημα, *Ε.Β.Δ.*, (Ιαν. – Μάρτ. 1978), σσ. 45-51.
- Μπάκας Θ (2001) *Εκπαιδευτική Πολιτική και Συνδικαλιστικό Κίνημα των Εκπαιδευτικών στην Ελλάδα μετά το 1974*, Διδακτορική Διατριβή (Αθήνα, Π.Τ.Δ.Ε.).
- Röhrs, H. (1990) *Το Κίνημα της Προοδευτικής Εκπαίδευσης* (Θεσσαλονίκη, Εκδοτικός Οίκος Αδελφών Κυριακίδη).
- Σβορώνος Ν. (1999) *Επισκόπηση της Νεοελληνικής Ιστορίας* (Αθήνα, Θεμέλιο).
- Τσουκαλάς Κ. (1986) *Κράτος, Κοινωνία, Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα* (Αθήνα, Θεμέλιο).